

צפנת פענה

ביאור כתובים זרים
שבספר קהלת
וכן ביאור כולל בספר איוב
תם וישר ירא אלהים וסר מרע
ועוד רמז נכון על מצות פרה אדומה

ממני הצעיר
שמואל הכהן
ד"י פיז"א לוזיטאנ"ו
לאנשי לבב ותעודה יצ"ו

נדפס בעיר המהוללה ויניציאה
חדש סיון שנת התי"ו
במצות הקומיסאריא"ה וינדראמינה
על ידי יואנ"י מרטינלי"י

ועתה יו"ל מחדש
ע"י הר"ר דניאל דימשיץ נר"ו
ט' תמוז תשפ"ב

תוכן עניינים

א.....	מבוא
ו.....	הסכמות
טו.....	הקדמת המחבר
יז.....	סימן א'
	ביאור פסוקי קהלת סי' ג' אמרתי אני בלבי על דברת וגו' עד מי יודע רוח בני האדם וגו', שלא שם ספק בהשארות הנפש, אלא קרא לרשע בהמה
כב.....	סימן ב'
	בפסוקי סימן ד' ושבתי אני ואראה וגו' עד כי אינם יודעים לעשות רע, מהצרות שעברו, ומהעתידיים להיות לזמן משיחנו הנקרא מהחכם ילד השני
ל.....	סימן ג'
	חקירה אם הנולדים אחר ביאת משיחנו ימותו או לא, והיותנו עתה באחרית הימים
לז.....	סימן ד'
	מה שיהיה אחר תחיית המתים, ושיחדש ה' עולמו באופן שיהיה מלאכיי
מב.....	סימן ה'
	פסוקים שבהם ביאר החכם שלשה זמנים שלא נחקור בהם, עבר הווה ועתיד, וידבר בזה על העבר וההווה
מח.....	סימן ו'
	פסוקי מי כהחכם והנמשך, שצפה קהלת חרבן הבתים והצרות שנהיו, ושכל רעתנו נמשכה מהקנאה והכתות שהיו אז, כמו שאמר ישעיה סימן נ"ג
נה.....	סימן ז'
	פסוקי סי' י"א שלח לחמך על פני המים וגו' עד הילדות והשחרות הבל, על הזמן העתיד, ומזהירנו על נדיבות הצדקה

ביאור קצת פסוקי איוב ובכלל על כל הספר

סימן ח' **נט**
ייחוס איוב ושהיה יוב בן יששכר בן יעקב

סימן ט' **סד**
סבלנות איוב, ושלא כפר לא בהשגחה ולא בהשארות הנפש ולא בתחיית המתים

סימן י' **ע**
ממענה ה' לאיוב סי' ל"ח ל"ט מ' יוכיח שהשי"ת לא כעס עליו אלא לימד לו חכמה ונפלאותיו, וביאור בהמות על הרשעים כנבוכדנאצר פרעה וסנחריב וזולתם

סימן י"א **עח**
רמז לויתן על מלחמת גוג ומגוג, ושהראה ה' לאיוב מדרכיו ומהחכמה והמדע

סימן י"ב **פא**
בתשובת איוב לה' ושלא חטא בדבריו, ושקודם הודיעו ה' קטרוג השטן וסוף ייסוריו, ושנתייסר בעוון אבותיו

סימן י"ג **פה**
שמש רבינו ע"ה כתב ספר איוב למוסר לבני ישראל שיסבלו שעבוד גלות מצרים שהיה בעוון מכירת יוסף, וכן אורך גלות זה שייטיב ה' אחריתם כמוהו, והצדקת ה' לאיוב בסוף הדברים

סימן י"ד **צ**
רמז נכון על מצות פרה אדומה

מפתחות **צג**

”וְשׁוֹם שְׂכָל וַיְבִינוּ בַּמֶּקְרָא”

רבי שמואל הכהן די פיזא לוזיטאנו, מחבר ספר ”צפנת פענח”, נולד בשנת של”ז.² משפחתו מהמיוחסות שבכהונה היתה, ומוצאה מארץ פורטוגל, ומכאן כינויו ’לוזיטאנו’ (=מפורטוגל).³ את מושבה קבעה המשפחה בעיר פיזה שבאיטליה, ועל שם כך נקרא ’די פיזא’.

רבים מבני קהילות איטליה באותן שנים היו מצאצאי מגורשי ספרד ופורטוגל, שמפני חמת המציק ברחו לארץ זו, אך גם שם לא כל התקופות היו שוות לטובה. רבי שמואל מזכיר בקצרה בתוך דבריו (סי' ב') את הצרות שעברו על ראשי היהודים בעיר מנטובה ואת גירושם ממנה, תקופת סבל שהתמשכה בין השנים שפ”ח - שצ”א, שנים ספורות לפני הדפסת הספר. גם סבלו האישי בא לידי ביטוי בספר (סי' ג'): ”וכל אלו הרעות... קרו ונהיו למולדתנו אחרי שהודחו עד קצה הארץ, ומעיד אני עלי שמים וארץ שהייתי ונמצאתי במקום אחד אשר שמו ממש ’קצה הארץ’ פני”ש טירר”ה, ושם נשאתי עיני לשמים ואמרתי, ה' אלהי כשם שהדחתני עד כאן, השיבני למקום שהבטחתנו”. אך הוא אינו מפרט את סיבת גלותו למקום רחוק זה.

רבי שמואל התגורר בעיר ויניציאה, שהיתה באותה עת עיר מלאה חכמים וסופרים. מנשואי הפנים שבה היה, נדיב ושוע, ואף נמנה על שבעת טובי העיר.⁴ מצד היותו עוסק בצרכי ציבור היה אהובם ומקורבם של רבני וחכמי העיר, שגם צירפו לספרו זה מכתבי ושירי תהילה, הלא הם: רבי יהודה אריה ממודינא, רבי יעקב (ב”ר משה) הלוי, רבי שמחה לוצאטו, רבי משה (ב”ר יעקב) טריויס, רבי יהושע אברהם קאלימני.

א. נחמיה ח' ח'. ובאבן עזרא: שְׁמוֹ שְׂכָלם להבין במקרא זאת השומה בעיון הלב.
ב. כך עולה ממה שכתב בחתימת ספרו זה - אותו הדפיס בשנת ת' - כי הוא בן ס”ג שנה.
ג. בכינוי זה כונו משפחות רבות שהיגרו או ברחו מפורטוגל לארצות אחרות, על מנת לשמור תורה ומצוות בגלוי. כדוגמת החכם רבי אברהם זכות הנקרא זאקוטא לוזיטאנו (”אור החיים” פרנקפורט תרנ”א, אות א' ערך 88), והרופא הנודע אמאטוס (תרגום שמו היהודי ’חביב’) לוזיטאנוס, מחבר ’שבועת הרופאים’ המפורסמת.
ד. הקדמת בן אחרותו רבי יעקב שלום לספר זה.

יקר רוח איש תבונה,
גזע היחס והמעלה, נדיב ושוע,
מראשי ומנהיגי קהל קדוש ויניציאה,
כה"ר שמואל כהן ספרדי יצ"ו

נכספה וגם כלתה נפשך החשובה לדרוש ולתור בהבנת כתבי הקודש, ובפרט בהשתעשע בדברי איוב, אשר בעיני כל יודעי דת קשים להולמם ולבוא עד תוכן עומקן אל נכון. הן אמת כי יגעת ומצאת דבר דבור על אופניו, כאשר מפיק ומפי כתביך הנחמדים השגתי. וגם צויתי מאתך הקצין המרומם אחוה לך דעתי הקצרה, מה אדון על מאמר שגור בפי הכל לרבותינו ז"ל כי איוב כפר בתחיית המתים, אם הוא דעת צודק, או אם הוא דעת יחיד ואין ראוי לסמוך עליו. הן אמת להיות נפשי קשורה בנפש האדון בעבותות אהבה, דרך מצוותיו רצתי למלאות דברו הטוב.

וידיע להוי לכבוד הדרתו, כי זה המאמר נמצא בפרק השותפין (ב"ב טז.), דאיתא התם כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה (איוב ז' ט'), אמר רבא מלמד שכפר איוב בתחיית המתים, ע"כ. אין ספק כי זאת הגזירה מבהלת און שומעה מאופנים רבים, שאיך אפשר כי איש אשר נאמר עליו ברוח הקודש (שם א' א') היותו איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע, והעיד עליו האל יתברך (שם ח', ב' ג') כי אין כמוהו בכל הארץ, אם היה בימי אברהם, אם בימי שעבוד ישראל במצרים, אם בימי שפוט השופטים, אם מעולי הגולה, אם בימי אחשורוש, אם בימי יעקב ונשא את דינה בת יעקב, כפי חילוק דעת רבותינו ז"ל (ב"ב טז.:), וגם כן זכה לנבואה כאשר ידוע בסוף ספרו (ל"ח א', מ' א'-ו'), ועם כל אלה המעלות יהיה כופר בתחיית המתים אשר איש כזה אין לו חלק בעולם הבא, ונמנה עם האומר שאין תורה מן השמים ואפיקורוס (סנהדרין צ.).

וקשה מזו, כי האל צווח נגד ריעי איוב וחרה אפו עמהם כי לא דברו אליו נכונה כמו שדבר איוב (שם מ"ב ז'). ואם כפר בתחיית המתים, איך אפשר שדיבר נכונה, וראויים ריעיו לעונש כשנתרעמו עמו על רוע דעותיו ושיבוש רעיוניו. ועל האומר כי דיבר נכונה בסוף דבריו

הקדמת המחבר

מצות ה' ברה על כל בני ישראל קטון וגדול, מבין עם תלמיד, להגות בתורתו התמימה יומם ולילה כל אחד ואחד כפי כוחו, היא אלצתני לעשות כן ולקרות בכל יום ובכל עת במקרא בתורה נביאים וכתובים דברי אלהים חיים. והגם שהיתה קריאתי בלשון אשר אנכי שומע, לא מנעתי את לבי מלעיין בהבנתה עד מקום שיד שכלי מגעת. ובכן לאשר שמעתי בשם רבותינו ז"ל (שמו"ר פכ"ח) כי כל אחד מישראל נטל חלקו מסיני בפירושה, עלו בדעתי ביאורי קצת כתובים ממנה, ובפרט בדברי החכם שלמה בספרו העמוק קהלת, וקצת מספר איוב, ונגוע בקצה איזה דרוש אחר אגב גררא, ורמז אפשרי גם כן במצות פרה אדומה.

ויען היו בעיני כל אלה דברים ראויים להאמר, וגם ישרו לנבוני לב אשר הגדתי, בחרתי להודיעם בקרב עדתנו. והנה לא נעלם ממני, כי אין מחשבה ישרה תעלה על לב איש לחדש בביאור תורתנו שתתעלה, אשר לא שזפתו עין רואי חכמינו ע"ה קדמונים ואחרונים. אך לזאת התחזקתי על דעתי ביותר, כי אם אני אשר לא ראיתים ולא שמעתיים יקרה באולי שאזכה לכוון לדעת הגדולים, הרי זה ישימני משובח ומפואר, ויעלוז לבי בה'. ואם לא אדעה, וימצא בדברי אלה דבר הפך דברי איזה אחד מחכם ידוע, ידע הקורא כי לא כיונתי להתנגד חלילה, כי כל דבריהם ומאמריהם עטרה לראשי תמיד. אתם בני אל חי הקוראים תדינוני לכף זכות, וידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם, להושיעם ולתת עליהם היום ברכה.

פי המדבר הצעיר שמואל הכהן ד"י פיז"ה לויטאנ"ו

סימן א'

ביאור פסוקי קהלת סי' ג' אמרתי אני בלבי על דברת וגו' עד
מי יודע רוח בני האדם וגו', שלא שם ספק בהשארות הנפש,
אלא קרא לרשע בהמה

בין דברי המלך החכם מכל האדם שלמה המלך ע"ה במגילתו זאת של
קהלת, אשר כסילים מצאו דעת נפסד ופתחון פה לומר שכפר או
לפחות שם ספק בהשארות הנפש אחר המות, הם הפסוקים שאמר בסי'
ג' (י"ח-כ"א) אמרתי אני בלבי על דברת בני האדם לברם האלהים, ולראות
שהם בהמה חמה להם. כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד
להם, כמות זה בן מות זה, ורוח אחד לבל, ומותר האדם מן הבהמה אין כי
הכל הבל. הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר, והכל שב אל
העפר. מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, ורוח הבהמה היורדת
היא למטה לארץ.

מהדברים האלה חשבו להוציא עזר וסיוע לסברתם הרעה, שאין אחר
המות מה שישאר לתת דין וחשבון, כי האדם והבהמה שוים
בהפסד, כמות זה בן מות זה, וקבעו בה מסמרות כדי לחיות חיי
השילוח*. אשר להיות דבר ראוי ועקרי להוכיח על פניהם כמה הגיע
להם בזה רשע כסל הוללות וסכלות, אמרתי לבאר דברי פי חכם חן איך
היתה כונתו בזה ההפך ממש, ולהודיע כי צדיק טוב פרי מעלליו יאכל
בעולם הבא, ואוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לנפשו (ישעיה ג' י"א).

וזה כי ידענו מן הקבלה, וממה שנראה מן הכתובים במקומות רבים
אשר לא אביא אלא העקריים, שהבהמה אין לה אלא רוח חיוני

א. ראה בספר החינוך מצוה רס"ד: והמתחכמים הכופרים המהבילים כל דברי העולם ומעשי
השם יתברך הנוראים, וישיתו און בלבם הרע, יתלו מות בני איש למקרה הזמן, ויחשבו
במחשבותיהם הרעים כי מקרה אדם והבהמה מקרה אחד להם, וכמות זה בן מות זה וכו'.

סימן ב'

בפסוקי סימן ד' ושכתי אני ואראה וגו' עד כי אינם יודעים
לעשות רע, מהצרות שעברו, ומהעתידיים להיות לזמן משיחנו
הנקרא מהחכם ילד השני

קחלת סי' ד' (א'-י"ז) ושכתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים
תחת השמש, והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם, ומיד עושקיהם
כח ואין להם מנחם. ושכחתי אני את המתים שכבר מתו, מן החיים אשר חמה
חיים עדנה. וטוב משניהם את אשר עדן לא היה, אשר לא ראה את המעשה
הרע אשר נעשה תחת השמש. וראיתי אני את כל עמל ואת כל בשרון
המעשה, כי היא קנאת איש מרעהו, גם זה הבל ורעות רוח. הכסיל חובק
את ידיו ואוכל את בשרו. טוב מלא כף נחת ממלוא חפנים עמל ורעות רוח.
ושכתי אני ואראה הבל תחת השמש. יש אחד ואין שני, גם בן ואח אין לו,
ואין קץ לכל עמלו, גם עינו לא תשבע עושר, ולמי אני עמל ומחסר את
נפשי מטובה, גם זה הבל וענין רע הוא. טובים השנים מן האחד אשר יש
להם שכר טוב בעמלם. כי אם יפולו האחד יקים את חברו, ואילו האחד
שיפול ואין שני להקימו. גם אם ישכבו שנים וחם להם, ולאחד איך יחם.
ואם יתקפו האחד השנים יעמדו [נגדו], והחוט המשולש לא במהרה ינתק.
טוב ילד מסכן וחכם, ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עור. כי מבית
חסורים יצא למלך, כי גם במלכותו נולד רש. ראיתי את כל החיים המהלכים
תחת השמש, עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו. אין קץ לכל העם לכל אשר
היה לפניו, גם האחרונים לא ישמחו בו, כי גם זה הבל ורעיון רוח. שמור
רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח, כי
אינם יודעים לעשות רע.

הורה החכם ע"ה הידיעה האלהית שהשפיע בו השי"ת על כל בני האדם
שקדמוהו ושהיו אחריו, במה שרמז בפסוקים אלו, אשר לפי דעתי
להיות כל דבריו ברוח הקודש (עי' מגילה ז.), מדבר בכללות על כל יושבי
תבל ושוכני ארץ, ובפרטות על בני ישראל. ובראותו כל העשקים שעברו